

Kur'an'ı

Oku, anla, yaşa

Diyonet Aylık Dergi'nin ücretsiz ekidir.

Aralık 2010 • Sayı 240

Kur'an okuyup
gereğini yerine getiren halis
mümin, tadı ve kokusu güzel
turunç meyvesi gibidir. Kur'an
okumayan, fakat gereğiyle
amel eden mümin de tadı
güzel, fakat kokusu olmayan
hurmaya benzer.

(Buhari, Fadailü'l-Kur'an, 26.)

Arştan arza aralanan kapı: Kur'an

Dr. Nihal Şahin Utku

Mekke'yi gözlerken çökmüş ve taşlaşmış Hira Dağı'nın dar kovuğunda hayat bulmuş mağara, Son Peygamber'e inen ilk ayetlerin tek şahidi olarak bilinir. "Mekke emini" Muhammed'in derin yalnızlığını yıllarca taşıdığı bu mağaranın kapısında yaşanır, vahyin o en sarsıcı ilk şoku. Rakipsiz bir ifade kudretine sahip Arapların, en kısa süresine dahi nazi-re getiremedikleri Kur'an'ın sese bürünmüş hali, ilk defa buradan in-sanlığa ilan edilir.

Ne var ki, "Oku" emriyle başlayıp ardı ardına uyarıcı ayetlerle devam eden bu ilk vahiy zincirinin ardından sıkıntılı bir sessizlik dönemi yaşar Nebi. Üzerine yüklenen peygamberlik görevinin ağır yük ve sorumluluğunu tüm benliğinde hissettiği bir anda, vahyin böyle apansız kesilmesi, muhtemelen ilahî elçiliğe ve bu anlamda belki de gizli ve açık tebliğin muhtemel sonuçlarına Peygamber'i ruhen hazırlamak içindir. Zira ne Mekke'nin ve Kureyş'in siyasi ve kültürel yapısı, ne de Hz. Muhammed'in o güne dek sergilemiş olduğu mizacı, aleni tebliğin muhtemel etkileriyle kolaylıkla baş edebilecek niteliktedir.

Arabistan Yarımadası'nın başına buyruk kabilelerinin putlarına el açılıp adakların adandığı, bu yoz ve sapık ibadetlere Hz. İbrahim'in sünnetinin alet edildiği bir şehirdir vahiy öncesi Mekke. Bölgenin tüm kutsiye-

tinin toplandığı bu şehrın yönetici efendileriyse; Kabe'nin çekim gücünü, iktidarlarını pekiştirmek için kullanmaktan çekinmeyen, hatta ilaflar, ittifaklar, panayır ve kültürel etkinliklerin yanısıra yaz ve kiş mevsimlerinde düzenlenen kervan seferleriyle bu güç ve menfaat akımını daha da besleyen Kureyş mensuplarıdır. Geniş ve güçlü bir nüfusa sahip Kureyş kabilesi mensuplarının her biri, din, kültür ve ticaretin bir araya geldiği bu düzenekte bir görev almış; kimi seferlerden, kimi askeri güçten, kimi Kabe'den, kimi hacıların suyundan ya da yiyeceğinden sorumlu tutularak, kurulu düzeni ayakta tutmaya hizmet etmiştir. Hz. Muhammed'in mesajına karşı oluşan elitist tepkide, Kureyş'in kurduğu düzenin ikamesi ve idamesi için her türlü zulüm ve rüşveti göze alabilen bu yönetim anlayışının önemli bir rolü olmuştur. Kabe'nin kutsallığında, mabedi çıplak olarak tavaf edenler dâhil her türlü inanç ve inanış müsamahayla karşılaşırken, Mekke toplumunda "emin" vasfiyla şöhret bulmuş Hz. Muhammed'e ve onun çağrısına kulak verenlere en ufak bir tahammül gösterilmemiştir.

Şüphesiz ki, Kureyş'in bu tahammülsüzlüğünün temelinde, kurulu toplumsal düzenin yıkılacağı ve siyasi-iktisadi menfaatlerinin sarsılacağı korkusu oldukça belirleyici olmuştur. Tevhid çağrısının putperest kabileler üzerinde yol açacağı muhtemel tesirlerin, Kureyş'in bu kabilelerle kurduğu ilişkileri bozma ihtimali ve bunun akabinde Kureyş'in dışlanıp

güç kaybedecek endişesi, söz konusu tepkinin temelini oluşturmuştur.

Kur'an ayetlerinin tebliğinin, Kureyş bir yana, Hz. Muhammed üzerinde de önemli bir dönüştürücü etkisi olmuştur. Hz. Muhammed, peygamber olmadan önce, Kureyş içinde ailesinin toplum içindeki konumuna nispetle oldukça geri planda kalmış; hatta içinde yaşadığı toplumsal düzeneğin bir parçası olmamak için azami gayret göstermiştir. Gençlik yıllarında çıktıığı ticari seferlerde gösterdiği dürüstlük; kabilesi ve eşi Hz. Hatice ve diğer akraba ve dostları namina aldığı sorumluluklarda gösterdiği liyakat, toplumun kendisine her anlamda güvenmesini sağlamakla birlikte, toplum içinde sıvrlen istisnai bir bireyden beklenenin aksine, onun toplumsal mevkii ve statüsünü artırmaya hizmet etmemiştir. Bilakis Hz. Muhammed, otuzlu yaşlarından itibaren kendini içinde yaşadığı toplumdan soyutlamaya başlamıştır. Bu anlamda Hz. Muhammed'in içinden sıyrıldığı toplumun arasına yeniden dönüşü, Kur'an'la gerçekleşmiştir. Kur'an'ın mesajının daha ziyade tevhid inancına ve imana odaklandığı Mekke yılları, Kureyş'in tepkisinin de etkisiyle, Hz. Peygamber'in siyasi, iktisadi, toplumsal ve askerî yönden yükselişe geçeceği Medine döneminin hazırlayıcısı olmuştur.

Kur'an'ın 23 seneye yayılan iniş ömrü, müminlerin o anda içinde bulunduğu şartlara uygun, ama bilahare başka toplumların da yaşayabilecekleri durumları da kapsayan mesajların inananlar tarafından net bir şekilde anlaşılmasına imkân tanımıstır. İçerik olarak çok daha genel temalar içeren ve özellikle de peygamberler tarihine yoğunlaşan Tevrat ve İncil'e nispetle çok daha az biyografik malzeme içerir Kur'an. Diğer iki kitaba nispetle Hz. Muhammed'in hayatına dair çok az malzeme vardır Kur'an'da. Peygamber'in hayatıyla ilgili az sayıda ayetler de tasvip edici veya uyarıcı örnekler olarak dikkat çekmektedir. Buna karşılık Kur'an ayetleri; hem sağlam ve tutarlı bir akaidin temelini atacak kadar prensip ve öz barındırır; hem de herhangi bir toplumsal yapının ihtiyaç duyacağı siyasi, iktisadi, sosyal ve hukuki yapıların temel yapıtaşlarını ve kurallarını tesis eder.

Hz. Muhammed'in, en azından diğer iki semavi kitabın elçisi olan Hz. Musa ve Hz. İsa'ya nispetle çok daha az sayıda ve çoğu da kısıtlı miktarda insanın müşahade ettiği mucize gösterdiği bilinmektedir. Buna karşılık Hz. Muhammed'e bahsedilen en büyük mucizenin bizatihî Kur'an

olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Zira bu durum, Kur'an'da net bir şekilde ifade bulmuş; inanmayanlardan Kur'an'ın en küçük ayetine bedel bir kelam kurgulamaları istenmiştir. Kur'an'ın ilk muhataplarının, rakip tanımayan bir ifade sultanatına sahip belagat ustaları olduğu unutulmamalıdır. Kur'an'ın hem bunlara, hem de ardından gelecek tüm nesilere ve insanlığa yaptığı bu meydan okuma, ilk günlerde düzenlenen ve neticesiz kalan yarışmalardan bu yana cevapsız kalmaya devam etmektedir. Bir mucize olarak Kur'an'ın 23 yılda inmesi de, hiç şüphesiz, Peygamber'in mesajını pekiştirmiştir; aynı zamanda bu mucizenin Peygamber'in hayatının çok uzun bir dönemine yayılmasını sağlamıştır. 23 yıl boyunca inen her bir ayetle Kur'anî mucize yeniden hatırlatılmış; diğer peygamberlerin tebliğ dönemleri boyunca sıkça karşılaşılan mucizeler gibi, Hz. Muhammed de peygamberliği boyunca Kur'an mucizesini yanında hissetmiştir.

Kanaatımız gereklilik Kur'an'ın bu meydan okumasının mahiyetinin, gereksiz mucizevi içerik ve üslubunun insanoğlu tarafından tam anlamıyla kavranamamış olması, Kur'an'ın, her toplum ve nesile her defasında taze ve o günün şartlarına uygun bir içerik ve davet sunmasını mümkün kılmıştır.

Öte yandan Kur'an'ın mucizevi yönlerinden biri de, ümmî bir peygamber ile mucizevi bir edebî üslubu olan Kur'an arasındaki görünür çelişkinin kendisi olsa gerektir. İslam ümmetinin de dikkatini çeken bu durum, hemen bütün naat ve güzellemelere girmiştir; aynı zamanda içine doğulan şartların Allah'ın inayetiyle aşılabileceğine dair bir model de oluşturmuştur. Kimi tasavvuf ehli ise, dünyevi bilgiyle "kirletilmemiş" berrak bir dimağ ile Allah yolunda ilerlemeyi önemsememiş ve "ümmî" lakabını benimsemiştir.

Bir başka yorumla, Hz. Peygamber'in ümmî tabiatı, beşeri alıcının Allah karşısında pasif bir alıcı konumunda kaldığına işaret etmektedir. İlahî kelamın bir anlamda beşeri olan bilgiyle lekelenmesi bu sayede önlenmemiş; mesajın aslı arılığı içinde insanlığa sunulması sağlanmıştır. Peygamber'in vahiy sırasındaki durumu o kadar pasiftir ki, Hz. Muhammed'in vahiy ilk geldiği sıralarda bazı ayet, kelime ya da harfleri unutma korkusu ile tekrar etme telaşı, Allah tarafından yasaklanmış; vahiyin elçisi Kur'an'ı ezberlemek için hafızasını kullanmak zorunda dahi kalmamıştır. Böylece vahiy vakası, Hz. Peygamber'in zatından tamamen

müstakil tutulmuştur. Kiyamet Suresi'nin 17. ayetinde geçen "Onu toplamak, senin kalbine yerleştirmek ve onu okutmak bize aittir..." ifadeleri, bu durumdan öte, Kur'an'ın tahriften korunmuş olduğunu ve mesajının Hz. Muhammed'in yaşadığı zaman ve mekanın ötesine ulaşacağıni garanti etmektedir.

Buna karşılık Kur'an, Hz. Peygamber olmadan hakkıla anlaşılamaz ve yorumlanamaz. Zira vahyin içerdeği mesaj, hemen her zaman Peygamber'in yaşadıkları ve uygulamasıyla yakından ilişkilidir. Kur'an'ın nihai yazılılığında esas alınan ayet ve sure sıralamasının, Hz. Muhammed'in son Ramazan'ında yaptığı mukabeleye dayanması ve bu anlamda kronolojik olmaması, ayetlerle ayetlerin inişine vesile olan gelişmelerin bir arada değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu anlamda "sebeb-i nüzul" gerekçelendirmesi, tefsir ilminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Öte yandan, kimi ayetlerde geçen genel emirlerin uygulama detaylarının Peygamber sünnetinde olması, sünnet ve hadisten bağımsız bir Kur'an okumasından azami derecede fayda sağlanamayacağı anlamına gelmektedir. Peygamber sünnetinin, Kur'an'ın mesajının anlaşılması konuya laştıracası, farklı anlayış ve yorumların İslam ümmetinin mütecanisliğini bozmasını engelleyeceğinin açıklıdır.

Şarkiyatçı Massignon'a göre, Kur'an bir kararname, bir düsturdur: İnsanlığın Rabbiyle olan ilk misakını, davetin düşüğü kulaklığa hatırlatmakta ve aynı zamanda beşeriyeti bekleyen korkunç hesap gününü ve yargılamayı da gözler önüne sermektedir.

Kur'an, benzeri olmayan bir insanlık kültüründür. Hz. Peygamber'den önce gelen peygamberlerin, vaktinde kendilerine inmiş olan mesajın bugün aldığı şekli anlamaları imkansızken, Hz. Peygamber ve çağdaşlarının konuştuğu dil, bugün grameri, sentaksi, deyimleri ve edebi formlarıyla bütünüyle yaşamakta ve milyonlar tarafından okunup yazılmaktadır. Allah, hem Kur'an'ı, hem de Kur'an dili Arapça'yı tahriften korumuş; sonraki nesillerin de Kur'an'a aracısız ulaşmasına imkân sağlamıştır.

Kur'an, arştan arza aralanmış bir kapı; tüm insanlığa yapılmış bir çağrıdır. Hz. Muhammed de arzin, seçilmiş kutlu temsilcisidir. İnsanın, insanlığın, varlığın ve tarihin tüm kaderini değiştiren bu çağrı iyi okunmalıdır.

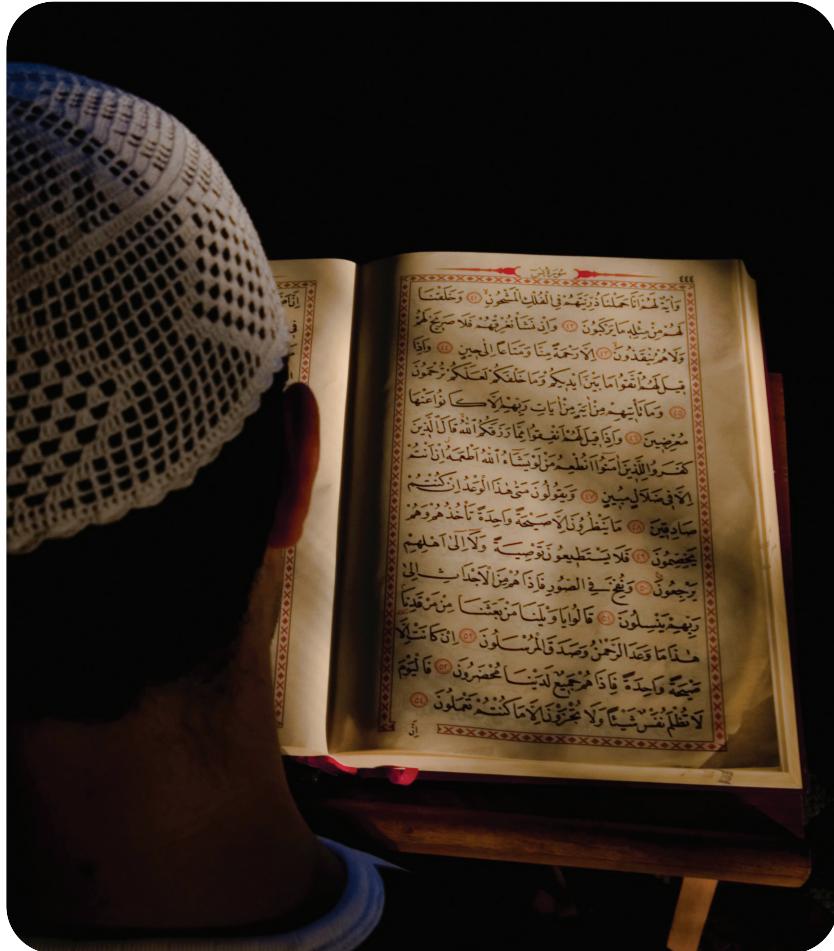

Kur'an-ı Kerim'in hayat tasavvuru

Doç. Dr. Mustafa Tekin
Çanakkale Onsekiz Mart. Üniv. İlahiyat Fak.

Kur'an-ı Kerim'i insan hayatının belirli bir boyutuna inhisar ettirme çabası, her şeyden önce Allah, insan ve evren arasındaki ilişkilerin kapsamıyla bir tekabüliyet sorunu yaşayacaktır. Öte yandan bu inhisar ettirme çabasının, insanı, kısırlaştıracak denli bir boyutsuzlukla karşı karşıya getirdiğini zaten modern zamanlarda tecrübe etmiş durumdayız. Batı'daki Rönesans, reformlar ve aydınlanma düşünuceleri ile kilise arasındaki gerilimin, son kertede Tanrı'ya hayattan el çektiğmesi ile sonuçlanması, insan için hayatın birçok alanında vakum üretmişti. Başlangıçta bu vakumun hümanist bir temelde insanı imkan ve enstrümanlarla doldurularak Tanrı yerine ikame olması beklenmişti. Erken modernleşme teorileri de insanın bilgisiyle keşfettiği alanlar genişledikçe, Tanrı'nın alanının daralacağını öngörerek makteydi. Daha sonraki süreçte dünya ölçüğünde meydana gelen olaylar, doğrusu Tanrı'ya tekrar çağrı yapan imalar taşımaktaydı.

Aydınlanma'nın rasyonel bireyi, içinde gizem, sırrı, mistik ve mitikliğinin olmadığı bir kozalite içerisinde tanımlanmış ve doğrusu oldukça da heyecan vericiydi. Fakat geldiğimiz noktada, batılı sosyologların ortak kanaati de odur ki, bu birey iflas etmiştir. Nitekim yeni dini hareketler adı altında dünyada boy gösteren olaylar, bunun

üzerine oldukça bereketli malzeme taşırlar. Fallar, burçlar, gizemler, mitler, eskiden hurafe denilerek ötelenmeye çalışılan geleneksel dini anlayışlara rahmet okutacak mebzuliyette insan hayatında yer al Maya başlamışlardır. İnsanlar, Tanrı'nın kilise ya da cami köşelerinde, insanın acziyeti ve inlemelerine bigâne kalmasından memnun değildir ve O'nu tekrar hayatına geri çağrımaktadır aslında. Sorun; falların, burçların, çağdaş hurafelerin, gizemlerin, mitlerin sahte tanrılarının insan hayatını dinamitlemeden önce, gerçek Tanrı ile hayat içerisinde interaktif bir ilişkiye girebilmektedir. (Çünkü Tanrı da tabiata, dünyaya ve tarihe müdahildir.)

Hayatın Limit(sızlığı)i:

İnsanın kompleks bir yapıdan olduğunu söylemek, aynı zamanda onun çok boyutlu olduğunu ve bu boyutlar arasında girift bir ilişkiler ağıının bulunduğu da ifade etmek demektir. Hem insanın sahip olduğu kapasite ve aidiyetler, hem de insanı çevreleyen objeler ve onlarla ilişkiler, insan hayatının bu giriftliğinin çok boyutlu niteliğini anlatmak açısından iki temel noktadır. İnsanın cinsiyeti, yaşı, bedensel durumu, doğduğu yer, yaşadığı mekanı vb.nin yanı sıra kabilesi, milleti, sosyal sınıfı da "insan" kavramını çeşitlendirmektedir. Öte yandan toplum, ekonomi, kültür, çevre, fizik gibi insanı çevreleyen unsurlar da insan boyutlarının çeşitlenmesine katkıda bulunurlar. İnsanı bu farklılıklarını ve boyutları içerisinde doğru olarak okuyabilmek ve taşıyabilmek, aynı zamanda gündelik olayların sağlıklı analizi açısından da elzemdir.

Tam da bu noktada Batı ve İslam düşüncesinde insan tanımlarına dair bir küçük kıyas verelim. Batı düşüncesi içerisinde geliştirilen "Homo-economicus", "Homo-Religious" vb. insan tanımları, aslında insanın farklı boyutlarının herbirini diğerinden bağımsızlaştırarak ele alan tanımlardır. Yine meselâ insanın "âlet yapan", "düşünen", "politik" bir hayvan şeklinde nitelenmesi, temelde aynı zaafiyeti taşıdığı gibi, daha da ötede insanı salt biyolojik bir mekanizmaya indirgerek "hayvan"la eşitlemektedir. Halbuki insan; iradesi, aklı ve değer üretimi ile hayvandan aslı biçimde farklılaşmaktadır. Biz ise insanı ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. boyutları olan bütünsel bir varlık olarak görmekteyiz ki, O, Âdem'in çocukları olarak "Eşref-i mahlukat" olmaya da "Esfel-i Safilin" olmaya da uygun potansiyeller taşır. Batı düşüncesindeki insan tanımlarında, insanın farklı boyutları birbirinden bağımsızlaştırılarak belirli alanlara inhisar ettirilirken, İslam düşüncesi insanın farklı boyutları arasındaki giriftlige ve ilişkilere dikkat çekmektedir. Aslında burada "pagan" ve "tevhid" anlayışının izlerini sezmek mümkündür.

Biz ara başlıkta geçen "hayatın limit(sızlığı)i" kavramsallaştırması ile insan hayatının çok boyutlu kapsamlılığına ve bu boyutlar arasında karşılıklı etkilere dayanan girift ilişkilerin olduğuna dikkat çekmek

istiyoruz. Böyle bir dikkat çekisinin temel sebebi de, insana külli hikmet konusunda bir yön gösterme ve perspektif belirleme iddiasında olan dinin ve onun somutlaşmış biçimini olan kutsal kitabın ve özellikle Kur'an-ı Kerim'in, insan hayatına tüm boyutlarıyla degeinmesinin bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Şayet bir ilahi vahiyden bahsediyorsak, bunun her şeyden önce bir Tanrı-insan hiyerarşisine dayanması ve insana tüm boyutlarıyla degeinmesi gerekmektedir. Bu açıdan Kur'an-ı Kerim'in aynı zamanda bir hayat kitabı olduğunu; hayatı dair bir felsefe, perspektif ve ufuk geliştirdiğini görebilmek önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'in Hayatı Kavrayışı:

Kur'an-ı Kerim'in yirmi üç sene gibi bir zaman süreci içerisinde inzal olduğu sıkılıkla söylenen bir gerçeği yansımaktadır. Bu cümplenin kanaatimizce en anlamlı vurgusu, Kur'an-ı Kerim'in mesajları ile toplumsal anlayış ve değişimler arasındaki paralelliklerdir. Dolayısıyla Kur'an ile hayat arasında diyalojik bir ilişki söz konusudur. Nitekim biz bunu Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında izleyebiliyoruz. Aliye İzzetbegoviç'in "Kur'an'ın bütün tefsirleri, onun Hadis'e yani hayatı başvurulmadan anlaşılmaz olduğunu göstermektedir" (İzzet Begoviç, 1994; 239.) Sözü bu bağlamda önemlidir.

Yukarıda zikrettiğimiz önermelerin birkaç noktaya gönderme yaptığını söyleyebiliriz. Öncelikle Kur'an, hayatın dekoderidir. O, kiyamete kadar geçerli olan evrensel prensipleri ihtiva ederken, bu prensiplerin tarihsel süreçte ve hayatın formları içerisinde bir açılımı söz konusudur. Dolayısıyla o, sadece bir dönemin hayatını değil, hayatın tüm dönemlerine yol gösterecek bir potansiyele sahiptir. İnsan hayatını tüm boyutlarıyla kuşatıcıdır ve hiçbir boyutunu dışında bırakmaz. Hayat da Kur'an-ı Kerim'in hem tarih üstü hem de tüm tarihsel dönemler boyunca bir açılım zeminidir.

Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in zamana dayanıklı olduğunu söylemek mümkünür. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim zaman içinde tüketilemez. Bu bağlamda tarihsel kimi düşüncelerin özelde Kur'an-ı Kerim'i zaman açısından sorunsallaştırıcı yaklaşımı, zımnen onun hayatı dair yetersizliğini iddia etmiş olmaktadır. Diğer yandan insanlığın bilgi birikiminin Kur'an'ı aşacağına/aştığına olan vurgular da gerçeği yansımamaktadır. Gerçekte Davies'in de belirttiği gibi, "Bilginin birikimi, hiçbir zaman kavramların anlamını tüketemez." (Davies, 1996; 85.) Bu açıdan da Kur'an hayatı kavramaktadır.

Kur'an-ı Kerim, insana hayatı bakışta bir pespektif ve ufuk kazandırmak niyetindedir. O, hiçbir zaman insanı detaylarda boğmaz. Tam tersine hayatın anlamını; hayatı, insana, topluma, evrene nasıl bakılması gerektiğini anlatır. Tanrı-insan, insan-insan, insan-çevre gibi temel unsurlar arasındaki ilişkileri ve hiyerarşileri kurar. Şunu çok iyi bilmekteyiz ki; objeler dünyasının kendinden menkul bize sunduk-

ları bir anlam yoktur. Eşyadan hareket, son kertede bir materyalizm ve hedonizm üretmektedir. Kur'an-ı Kerim, ancak Allah'ın ezeli ve ebedi varlık olduğunu; insanı ve evreni yarattığını, kulluğun insana temel bir görev olarak yüklediğini; ölümden sonra bir hayatın varlığını belirtmektedir. Bu çerçevede dünya; âhireti kazanmanın bir imkanı ve geçici bir konaklama yeridir. (Bakara, 36.) Hayat; ancak tümüyle Allah'a (c.c.) vakfedildiği oranda aslı anlamına uygun yaşanır. Bunun dışındakiler "aldatma", "iğva" ve "geçicilik"ten ibarettirler. Öte yandan Kur'an-ı Kerim, insanın üzerinde yaratıldığı "fırat" bağlamında onu okumakta, fitratıyla paralel bir hayat tasavvuru sunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in Hayat Tasavvuru:

"Hayat" kavramı üzerinde yapılan tartışmalardan en önemlisi, onun sınırlarına dair olandır. İnsan doğduktan itibaren bir hayata gözlerini açar ve somut olarak bir tek hayatı yaşamaktadır: Dünya hayatı. Şayet dünya, yegane hayat olarak algılanırsa, dünyaya ve hayatı bakış ona göre olacaktır. Bu algılıyışın somut neticesi, hazz'a dayalı, insanın tamamen doruk noktasına kadar arzularının tatminini amaçlayan bir hayat yaşamasıdır. Kadim gelenekler ve dinler, genel olarak ölümden sonra bir hayatın olduğuna vurgu yaparak, hayatın süresini oldukça uzatırlar. Çünkü bu ebedi bir hayattır. Âhiretin varlığı direkt olarak birinci elden, dünya hayatını bir "imtihan" statüsünde kavuşturur. Böylece dünya hayatı uhrevi hayatın bir imkanı olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki hayat arasında bir süreklilik bulunmakla birlikte, dünya hayatının anlamı, içeriğine yönelik bir perspektif, Kur'an-ı Kerim'in insana kazandırmaya çalıştığı bir çerçeve olarak görülebilir. Kur'an, dünya hayatının geçiciliğinin öncelikle altını çizerken, âhireti kalıcı bir yurt, varılacak yegâne mekan olarak öne çıkarmaktadır. (Bakara, 36-40.)

Sahabenin Kur'an'ı öğrenme ve öğretme gayretleri

Prof. Dr. Nevzat Aşık
Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak.

Hz. Peygamber Kur'an öğretimini teşvik etmiş ve "Sizin en hayırlınız Kur'anı öğrenen ve öğretendir." (ibn Mâce, Sünen, I 77. Nr. 213.) buyurmuştur. İnzal edilen âyet veya sûrelerin sâhabîler tarafından derhal ezberlenmesine bilhassa özen göstermiş (M. Zahid el Kevserî, Makâlâtû'l-Kevserî, Kahire 1327, s.18), vakit namazlarında okuyabilmek için ezber hususunda âdetâ ısrar etmiştir. Bunun için de sûreleri ezbere bilmek mecbûrî idi. Bazıları bazı sureleri, diğerleri başkalarını, bir kısmı ise sûrelerin hepsini ezberliyordu. (M. Hamîdullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s.45.)

Sâhabiler, Kur'an-ı Kerim'i iyi ezberleyebilmek için hifzi aralarında taksim ve tilâvet ediyor (Makâlâtû'l-Kevserî, s.5), biri diğerinin ezberlemediğini hifzediyordu. Kur'an'dan bir kısım ezberi olmayan sahâbi hemen hemen yok gibi idi. Bunda daha sonraları 'Ömer ibnu'l-hattâb'ın, ganimetleri Kur'an'dan ezber bildikleri miktara göre taksîm etmeyi emretmesinin büyük tesîri olmuştu. (el- Kettâni, et-Terâtîb, II, 292.)

Sâhabilerin Kur'an âyetlerini "tedârûs" yolu ile bellediklerini görüyoruz. Bu metoda göre bir sahabi 10 âyet okuyor, diğerleri dinliyor, bundan sonra bir başkası 10 âyet okuyor... Böylece âyetler karşılıklı okunmuş oluyordu. (a.g.e., II, 221-222.) Herhalde sahabe bu oturumlarda âyetleri bugün olduğu gibi sadece lâfızları ile okumakla kalmıyor,

mânâ ve ihtiyacı ettiği hükümleri de inceliyordu. Esasen böyle bir metod bizzat Rasulullah tarafından uygulanmıştı. Hz Peygamber sahabinin öğretendiklerini iyice hazmetmelerini sağlamak için inzal buyurulan âyetleri onar onar âyetler halinde öğretir, birinci on âyet iyice öğrenilmeden diğerine geçmezdi. (Zehabi, Siyeru Alâmi'n-Nübelâ, I, 350; Mecme'u'z-Zevâid, 1, 165.) Mesela İbn 'Ömer'in, bütün ahkâmî ile öğrenmeye çalıştığı için Bakara sûresi üzerinde sekiz sene; Hz. Ömer'in ise 12 sene meşgul olduğu rivayet edilir. Hatta Hz. Ömer bu şekilde sûreyi hatırlayıp zaman, şükran ifâdesi olarak bir deve kurban etmiştir. (et-Terâib, II, 280.)

Sahabe devrinde bu hafız okuyucalara "Kurrâ" denilirdi. (F.Buhl, İ.A., VI, 1001 (Kur'an Mad.).)

Sahabiler arasında bu kelimenin müfredi olan "el-Kâri'" lâkabıyla anılanlar vardı. S'ad ibn 'Ubeyd el-Ensârî, (ö. 16/637) "Sa'du'l-Kâri" adı ile tanınırdı. (İbn Hacer, el-İsâbe, II, 31 Nr. 3176. Sahabe arasında kâri'lerin sayısı çok olduğu halde el-Kâri kelimesi ile isimlenen başka biri yoktu. et-Terâtib, II, 318. Sa'd ibn 'Ubeyd el-Kâri' 'Amr ibn 'Avf mescidi imamı idi. Kâdisiye'de şehid edildi. İbn S'ad, et- Tabakât, VI, 372.)

El-Münzir ibn Amr es-Sâ'dî başkanlığında talîm heyetinde bulunan ve Bi'ri Ma'ûne'de şehîd edilen 70 sahabı "el-Kurrâ" diye anılıyordu. (Suyûti, el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'an, I, 242.) İbn Haldun'a (ö. 808/1405) göre bu kârîler sâdece Kur'an okumasını değil, âyetlerin hüküm ve esaslarını da biliyorlardı. İbn Haldun bu konuda şöyle demektedir: "Sahabilerin her biri fetva vermek salâhiyetini hâiz değildi. Din işlerinde fetva ehlinden olmayanlara başvurulmaz ve dinî meseleler onlardan sorul-

mazdı. Fetva işlerinde ancak Kur'an-ı Kerim'i okuyan ve ezberleyen, nâsih ve mensûhlarını, anlaşılması zor olan müteşabihleri ve anlaşılması kolay olan muhkemleri ve başka cihatlerini Peygamber'den öğrenmiş ve yüksek tabakadan olan sahabilere veyhut bu gibi konuları bunlardan iştirerek öğrenmiş ve dinde yüksek derece sahibi olmuş kişilere başvurulur ve dînî mes'eleler ancak bunlardan sorulurdu. Müslümanlar bunları "el-Kari" in çوغulu olan "el-Kurrâ" adıyla anarları ki bu da Kur'an ve kitap okuyanlar demektir... Fıkıh ilmi genişleyince fakîhlik bir meslek oldu. Bundan sonra "Kurrâ" deyimi bir terim olarak "fukâhâ" ve "ulemâ" deyimiyle değiştirildi. (İbn Haldun, Mukaddime Terc. II, 524-25.)

Kur'an'ı en iyi bilen ilk Müslümanlardan Kârî sahâbilerin sayısının 3.000 olduğu (Kur'an-ı Kerim Tarihi, s. 46.) dikkate alınırsa, yukarıda zikrettigimiz mânâda ciddî bir Kur'an tedrisinin sahaba devrinde ne kadar yaygın olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber hadisleri ile olduğu kadar hareketleri ile de sahâbeleri Kur'an okumaya teşvik etmiştir. Kur'an okumasını istediği İbn Mes'ûd'un "Kur'an sana nazil olduğu hâlde ben mi okuyacağım" şeklinde nezâketine karşılık Rasulüllah; Kur'an'ı başkasının ağzından dinlemekten hoşlandığını ifade etmiş, İbn Mes'ûd'un Nisâ suresinden okuduğu âyetleri büyük bir huşu' ile dinledikten sonra kendisine iltifatlarda bulunmuştur. (İbn S'ad, Tabakât, II, 342.)

Ubey İbn Ka'b'ı da "ümmetimin en iyi Kur'an okuyanı" diye nitelemiştir. (İbn 'Abdil, I-Berr, el-İsti'ab, I, 66-67 Nr. 6; Zehebî, Mar'ifetu'l-Kurrâ'. I, 32.)

Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemde de Kur'an öğretimi büyük bir hızla devam etmiştir. Muhtelif ilim merkezlerinde bulunan mütehassisler bu öğretimi hassasiyetle yürütmüştür: Ebu'd Derdâ (ö.32/652)'nın Dimaşk Mescidi'nde her gün sabah namazından sonra başladığı ve öğle vaktine kadar devam ettiği Kur'an dersleri meşhurdu. O, buradaki faaliyetine vefatına kadar devam etmiştir. (Makâlâtü'l-Kevserî, s.14-15 ve 19.) Süveyd İbn 'Abdi'l- Azîz bu derslere âit müşahedesini şöyle anlatır: "Dimaşk Camii'nde sabah namazından sonra kendisinden Kur'an kırâatinde bulunmak için talebeler Ebu'd Derdâ'nın etrafında toplanırdı. Ebu'd Derdâ bunları onar kişilik gruplar halinde ayırrı ve her grubun başına bir arif (başkan) koyardı. Kendisi de mihraba

oturur, gözü ile bütün öğrencileri murakebe ederdi. Hatası olan talebe başkanına müracaat eder, başkan hata eder veya müşkil durumda kalırsa Ebu'd Derdâ'ya başvururdu. (Ma'rifetu'l-Kurrâ', I, 38; krş. Duha'l İslâm, II, 96.) Bir gün Ebu'd Derdâ "Sâm" adındaki bir talebesine nezâretinde Kur'an okuyanları saymasını söylemişti. Ve Sâm saidı; 1600'den fazla öğrenci vardı. (Ma'rifetu'l-Kurrâ', I, 38.) Ebu'd Derdâ öldüğü zaman bu Kur'an öğretimi faaliyetini devam ettirmek için yerine İbn 'Âmir'i bırakmıştır. (a.y) İbnu Abbâs (ö.68/687)'ın Mekke'de sayısız talebeye Kur'an öğretmede gayretleri olmuştur. (Makâlatu'l Kevserî, s. 18-19.)

Abdullah İbn Mes'ûd (ö.32/652), Küfelilerin hem kadı ve müezzini, hem de öğretmenleri idi. (Ahmed Emin, Duha'l İslâm, II, 79.) Orada büyük bir talebe cemâtine Kur'an öğretti. Güvenilir âlimlerin nakline göre İbn Mes'ûd'un Küfe'de öğretimini idare ettiği talebelerinin sayısı 4.000'e ulaşıyordu. (Makâlatu'l-Kevserî, s.18-19.) Ebû-Musa'l-Eş'âr'ının Kur'an-ı Kerim öğrettiği yer Basra idi. O da burada, Basra Camii'nde her günün sabahı gün doğumundan ögle vaktine kadar Kur'an'ı öğretiyor ve hifz ettiyorordu. Onun takip ettiği üsûl de diğerleri gibi idi; talebelerini halkalar halinde oturtur ve her halkaya nezâret edecek bir nâkib koyardı. (Makâlatu'l-Kevserî, s.14-15.) Basra'da Ebû Musâ'l-Eş'âr'î (ö.44/664)'nin halka-i tedrisinde çok sayıda insan Kur'an'ı ezberlemiştir. Ebu-Mûsa 'Ömer İbn el Hattâb'a Basra halkından birçok kişinin Kur'an-ı ezberlediğini yazı ile bildirdiği zaman, Hz. Ömer ona bir takdir yazısı yazmıştır. Ertesi yıl hafızların sayısının geçen seneye nazaran kat kat fazla olduğu bildirmesi üzerine, Hz. Ömer, Ebû Musâ'ya, Kur'an-ı ezberletme işini bırakmasını, çünkü böyle giderse halkın hifz ile meşgul olurken, onun hükümlerini anlama ve öğrenmeyi terk etmelerinden korktuğunu bildirdi. (et-terâtîb, II, 280 (İbn Rûşd, Câmi'u'l-Beyan ve't-Tâhsîl'den.) Bu devirde de çeşitli ilim dallarında mütehassis olanlar mevcûd idi. Her sahabinin Kur'an'ı aynı derecede bilmesi ve güzel okuması mümkün değildi. Bazı sahabiler diğerlerine nazaran Kur'an'ı hem daha iyi biliyor, hem de daha tesirli okuyorlardı. Biz Resulullah'ın Kur'an-ı bu mütehassislardan öğrenmelerini sahâbilere sık sık tavsiye ve emrettiğini görüyoruz. Onun bu husustaki emri şudur: "Kur'an'ı dört kişiden alınız: 'Abdullah İbn Mes'ud (ö.32/652), Ebu Huzyefe'nin âzâdlısı Salim (ö.106/724), Mu'az İbn Cebel (ö.18/639) ve Ubey İbn Ka'b (ö.19/640). (İbn Sa'd, a.g.e., II, 352; Ma'rifetu'l-Kurrâ', I, 33; Sîyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 284 ve 347.) Hz. Pey-

gamber bu sözü ile ihtisasın önemine işaret etmiştir. Râşid halifelerde ilimler konusunda bu usûle uymuşlar, idareleri altında bulunanlara hangi ilmi kimlerden alacaklarını belirterek her ilmin uzmanını göstermişlerdir. Ömer İbnu'l Hattâb "el-Câbiye" (el-Câbiye, Dimaşk'a bağlı bir köydür. Mu'cemu'l-Buldân, C.II, s.3.) de okuduğu bir hutbede "Kur'an-ı Öğrenmek ve onunla ilgili bir şey sormak isteyen 'Ubeyy'e; farzlar konusunda bir şey sormak isteyen Zeyd İbn Sâbit'e; fikih konuları ile ilgili sorusu olan Mu'âz İbn Cebel'e; mâli konularla ilgili mesele sormak isteyenler bana müracaat etsin. Çünkü Allah beni onun bekçisi ve taksimcisi kıldı..." (Zehîbî, Tezikîra, I, 20; Mecme'u'z-Zevâid, I, 135. Ayrıca bkz. İbn Sâd, a.g.e., II, 339 el-İstî'âb, III, 1104.) demiştir.

Kur'an konusunda mütehassis sahibi Ubeyy'e, Ebû-Hurayra, ibn Abbas ve Abdullah İbn Saib... gibi sahâbiler ve büyük bir tabîîler grubu talebelik etmiştir. (el-İtkân fi 'Ulûm'il-Kur'an, I, 204-205.)

Kur'an'ı baştan sona ezberleyen sahâbiler var mı idi? Adedi ne kadardı?

Kaynaklar Kur'an'ın tamâmını ezberleyen sahabilerin sayısını 4-10 olarak göstermektedir. Enes (r.a.)'e sorulan bir soru üzerine o, hafız sahâbilerin dört kişi olduğunu söylemiş ve 'Ubey İbn Kâ'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd İbn Sabit ve Ebû- Zeyd'in isimlerini saymıştır. (İbn Sâd a.g.e., II, 356; Siyer A'lâmi'n-Nübelâ, I, 281 ve 319; el-Burhân, I, 241.) Eş-Şa'bi ise, altri kişi olduğunu söyledişi hafız sahabilerin adlarını verir ve yukarıdaki isimlerle Ebu'd Derdâ ve Sa'd ibn Ubeyd'i ekler. (İbn Sâd, a.g.e., I, 355, el-Burhân, I, 356) On kişi olarak sayanlar ise yukarıdakilere Hz. Ali, Hz. Osman, Temîm ed-Dari (ö.40/660), Ubâde İbnu's Samit (ö.34/654) ve Ebû-Eyyüb'u ilave ederler. (er-Riyadu'l-Mustetâbe..., s.14. Burada Sa'd ibn Ubeyd'in adı sayılmas.) Bu isimleri otuzdan yukarıya çıkarılanlar da olmuştur. (Bkz. es-San'âni, Tavdîhu'l-Efkâr, II, 429-430 (Adları için).)

Kur'an'ı ezberlemiş olan bir de kadın sahabîye'yi müşahede etmekteyiz. Bu, Resulullah'ın kendisine "eş-Şehide" adını verdiği ümmü Vera-ka bint Abdillâh İbnî'l – Haris el –Ensarı' dir. (el-İtkân, I, 203-4.)

Kur'an'ı sen de oku, anla ve yaşa!

Doç. Dr. Muammer Erbaş
Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak.

Ezelde her şey, bir söyle başladi: "O, bir şeyin varolmasını dileyince, ona sadece «ol» der ve o da olur." (2/117)

Ardından o söz, vahye dönüştü ve tüm canlıların rehberi oldu: "Rabb'in bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracıkları kovanlardan göz göz evler edin!" (16/68)

Onun besere ulaşması, çok daha özeldi: "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle ona dileğini vahyeder. O, yücedir ve her yaptığı yerindedir." (42/51)

Sonra vahyin ilahi buyrukları, sürekli yinelendi: "Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbâta (torunlara), İsa'ya, Eyyûb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik." (4/163)

Nihayetinde son peygamberle kemale ulaştı: "Muhammedinizden herhangi bir adamın babası değil, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilendir." (33/40)

* * *

Yetim Muhammed, kendini içinde bulduğu cahiliye karanlığında bir ışık bulma çabasındaydı: "Seni şaşırılmış bulup, doğru yola eriştirmemi mi?" (93/7)

Fetanetiyle aklına, basiretiyle gönlüne hakkını vermiş gerçeği arıyordu: "Andolsun sen bundan gaflette idin; derhal biz senin perde ni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir." (50/22)

İnsan olmanın sorumluluğu altında eziliyor, adeta inim inim inliyor du: "Senin gönlünü açmadık mı? Yükünü üzerinden almadık mı? Ki o belini bükmüştü." (94/1-3)

Derken Rabbi, onun yakarışına karşılık verdi: "Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki, doğru yol bulalar." (2/186)

Ve o büyük gecede, bereketli Kur'an yağmuru başladı: "Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik." (97/1)

Yüce Allah, son sözüne "oku" emriyle başlamıştı: "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" (96/1)

* * *

Kur'an'ın Hz. Peygamber'e inişi, tertil üzereydi: "Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk." (25/32)

Kendisi, ayetlerini tek tek izah ediyordu: "Ha, Mim. Bu Kitab, Rahman ve Rahim olan Allah katından indirilmiştir. Bilen bir toplum için ayetleri açıklanmış; Arapça okunan bir Kitab'tır." (41/1-3)

O halde Kur'an'ın okunuşu, baştan savma olamazdı: "Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlayan kimselerin durumu ne kötüdür! Allah zalimleri doğru yola eriştmez." (62/5)

Bilakis onun kırاثىتى, derin bir tefekkür ve kavrayışa dayanmalıdır:

"(Resûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşününler ve aklı olanlar öğüt alşınlar diye indirdik." (38/29)

Böylece onu tilavet edenler, hidayet bulmalydı: "Hiç kuşkusuz bu Kur'an insanları en doğru yola iletir ve iyi ameller işleyen müminlere, kendilerini büyük bir ödülden beklediği müjdesini verir." (17/9)

Aksi bir tutum, bizzat Kur'an tarafından kınanmıştı: "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorumlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" (47/24)

Zaten onun elçisi de, sıradan bir okuyuştan uzaktı: "Geliniz Allah'a ve O'nun o okuma yazması olmayan (ümmi) Peygamberine, inanınız, O'na uyunuz ki, doğru yolu bulasınız." (7/158)

* * *

İlahi kelam, önce kendi öz dillerinde doğrudan Arab'a ulaştı: "Biz onu, anlayasınız diye, Arapça bir Kur'an olarak indirdik." (12/2)

Oradan dalga dalga tüm insanlığa yayıldı: "Bu Kur'an, alemler için bir öğretidir." (38/87)

Düşen her vahiy damlaşıyla, insanlığın gönlünde binlerce hidayet çiçeği açtı: "Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz." (7/58)

Dünyayı saran şirk ve küfür bulutları, bir bir dağıldı: "Elif. Lâm. Râ. (Bu Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yanı her şeye galip (ve) övgüye lâyik olan Allah'ın yoluna çıkarmanın içinden sana indirdiğimiz bir kitaptır." (14/1)

Asırlar boyu iç içe giren hak ile batıl, birbirinden ayrıldı: "Hiç şüphesiz o (Kur'an), (doğu ile yanlışlı) ayırdeden bir sözdür." (86/13)

Bu sayede aklı selim kimseler, gerçeği gördü: "Sabredip ayetlerimiz keşin olarak inanmalarından ötürü, aralarından, onları buyruğu muzla doğru yola götüren önderler yaptık." (32/24)

Haya ve iz'an sahipleri, sıratı müstakimi buldu: "Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir." (3/101)

Müslümanlar, kurtuluşa erdi: "İste onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır." (2/5)

Müminler, Rabbin rızasına kavuştu: "Allah, o müminlerden razı olmuştur." (48/18)

Böylesce şu ilahi duanın, ilk adımı gerçek oldu: "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! derler." (2/201)

* * *

Eşsiz Kur'an mucizesiydi, bu gerçekleşen: "De ki: İnsanlar ve cinler, birbirine yardımcı olarak bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler, and olsun ki, yine de benzerini ortaya koymazlar." (17/88)

Peki ne istiyordu, Kur'an bizden: "Kendilerine verdığımız Kitabı gereğince okuyanlar var ya, işte ona ancak onlar inanırlar. Onu inkar edenler ise kaybedenlerdir." (2/121)

Onu okumaya başlarken her türlü kötü düşünce ve histen sıyrılmamızı: "Kur'an okuyacağın zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (16/98)

Okumayı zorlaştırmayıp kolaylaştırmamızı: "Kuran'dan kolayınıza geleni okuyun." (73/20)

Ayetlerini tipki indiği gibi tane tane okumamızı: "Kur'an'ı insanlara ağır ağır okuyasın diye böülümlere ayırdık ve ihtiyaçlar gerektirdikçe bölüm bölüm indirdik." (17/106)

Okunan ayetleri pür dikkat dinlememizi: "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin dinleyin ki merhamet olunاسınız." (7/204)

Dinlenen ayetler üzerinde uzun uzun tefakkür etmemizi: "Düşüne-siniz diye Allah size ayetlerini böylece açıklar." (2/266)

Böylece Kur'an'ı eşsiz bütünlüğü içinde idrak etmemizi: "Kur'an'ı durup düşünmüyorumlar mı? Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi, onda çok aykırılıklar bulurlardı." (4/82)

Buradan gereken dersleri çıkarmamızı: "Sana, «Sen okumuşsun» derler; oysa Biz, ders alacak kimselere ayetleri böylece türlü türlü açıklamaktayız." (6/105)

Çıkardığımız derslere güzelce uymamızı: "Bu Kur'an Bizim indirdiği-miz kutsal bir kitaptır. Ona uyunuz ve kötülüklerden sakınınız, ki, si-ze merhamet edilsin." (6/155)

Emredilen hükümleri uygulamamızı: "Doğrusu, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitab'ı sana hak ola-rak indirdik; hakkı gözet, hainlerden taraf olma." (4/105)

Kısacası topyekün ona sarılmamızı: "Sana vahyolunana sarıl, sen, şüphesiz doğru yol üzerindesin." (43/43)

* * *

İşte Hz. Peygamber, böyle inşa etti o büyük İslam medeniyetini: "Al-lah nezdinde hak din İslam'dır." (3/19)

Ona da emredildi, önce Kur'an'ı hakkıyla okuması: "Kur'an'ı ağır ağır, güzel güzel oku!" (73/4)

Sonra açıklaması, bir bir tüm zor noktaları: "Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik." (16/64)

Öğretmesi, insanlığa ilahi buyrukları: "Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler." (3/164)

Alemlere nihaiii uyarıcı olması: "(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik." (21/107)

Zira Yüce Allah, vaat etmişti uyarısız azab olmayacağı: "Rabbim, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin merkezine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Zaten Biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir." (28/59)

O da, bu uğurda ağarttı tüm saçları, sakalını: "Saçımı ve sakalımı Hud, Vâkı'a, Mürselat, Nebe' ve Tekvir sureleri ağarttı." (San'ani, el-Musannef, III, 368.)

* * *

Hz. Peygamber, sağlığında ilan etti kendi gözdelarını: "Ümmetimin en şerefileri, hamele-i Kur'an olan hafızlardır." (Heysemi, ez-Zeavid, VII, 161)

Onlara öğretmişti, hakkıyla Kur'an tilavetini: "En güzel Kur'an okuma şekli, dinlenildiğinde Allah'a saygı ve huşu hissi doğurandır." (İbn Mace, İkame, 176)

Tavsiye etti, daima Kur'an'la yaşamayı: "Yatacağın zaman Kafirun suresini oku; zira bu sure şirkten kurtuluş vesilesidir." (Buhari, Fadailü'l-Kur'an, 14.)

Onu her zaman okumayı, asla terk etmemeyi: "En hayırlı amel, hâtimden sonra tekrar hatme başlamaktır." (Ali Nasîf, et-Tac, IV, 6-7.)

Tek tek ayırdı birbirinden farklı gaye taşıyanları: "Kur'an okuyup gereğini yerine getiren halis mümin, tadı ve kokusu güzel turunc meyvesi gibidir. Kur'an okumayan, fakat gereğiyle amel eden mümin de tadı güzel, fakat kokusu olmayan hurmaya benzer. Kur'an okuyup gereğince amel etmeyen müنafık, kokusu güzel, fakat tadı acı fesleğen gibidir. Kur'an okumayan münafık ise, tadı da kokusu da acı ve kötü olan Ebu Cehil karpuzu gibidir." (Buhari, Fadailü'l-Kur'an, 26.)

Şiddetle uyardı, niyetlerini bozanları: "Kur'an hususunda gösteriş yapmak, onunla çalım satmak küfürdür." (İbn Kesir, Tefsir Zeyli, VII, 516.)

Boşa çıktı, anlamadan okuma çabalarını: "Sizin sizin içinde öyle tip-ler türeyecektir ki, siz onların namazları yanında kendi namazlarınızı, oruçları yanında kendi oruçlarınızı, iyi işleri ve hayırları yanında kendi salih amellerinizi küçük göreceksiniz. Onlar, Kur'an da okuya-caklar, fakat Kur'an'ın feyz ve bereketi hançerelerini geçmeyecektir. Onlar, okun avı delip çıktıgı gibi dinden çıkacaklar..." (Buhari, Fadailü'l-Kur'an 36.)

* * *

Tüm ashab sarıldı, Hz. Peygamber'in bu altın öğündüne: "Onlara (Kur'an) okunduğu zaman: Ona iman ettik. Çünkü o Rabbimizden gelmiş hakikattir. Esasen biz daha önce de Müslüman idik, derler." (28/53)

Yönlendiriler, pür dikkat Kur'an ayetlerine: "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler (denbazısı) onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar, ona iman ederler. Ama her kim onu inkâr ederse, işte gerçekten zarara uğrayanlar onlardır." (2/121)

Duyar duymaz kapandılar, şükür secdesine: "Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okundüğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı." (19/58)

Nail oldular, Yüce Allah'ın övgüsüne: "Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okundığında imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/2)

Ve yükseldiler, yıldızlar mertebesine: "Ashabım, gökteki yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız hidayet bulursunuz." (İbn Abdi'l Berr, Camiul-İlm, 2/91.)

* * *

Onlar, anlamadan geçmezdi bir ayetten diğerine: "Biz, Kur'an'dan on âyet öğrenince, bunlardaki helal, haram, emir ve yasakları iyice öğrenip hazmetmeden sonraki on ayete geçmezdi." (Abdurrezzâk, el-Musannef, III, 380.)

Kur'an Yılı Vesilesiyle Kur'an okumak üzerine

Prof. Dr. Mustafa Ağırman
Atatürk Üniv. İlahiyat Fak.

Hz. Peygamber Efendimiz ve ashâb-ı kirâm, İslam'ı yaşamak ve yaşatmak için çok gayret gösterdiler; çok çalışılar. Sonunda da başarılı oldular, hedefe ulaştılar. İslam dîni, Hz. Peygamber Efendimiz hayattayken tüm Arap yarımadasına yayıldı; Efendimizin vefatından sonra da bu yarımadanın dışına taşıtı. Sahâbe-i kirâm efendilerimiz, dört halife döneminde İslam'ı çok geniş bir coğrafyaya yaydilar. Bu dönemde değişik milletler İslam'la tanıtı ve bu güzel dîni kabul ettiler. Emevîler ve Abbâsîler döneminde de fetihler durmadı, devam etti. Türkler, Emevîler'in son dönemleri ile Abbâsîler'in ilk dönemlerinde İslam'ı tanıdı ve Müslüman oldular. Abbâsîler döneminde daha başka milletler de Müslüman oldular. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde İslam, üç kıtaya yayıldı. Atlas Okyanus'un dan Orta Asya'ya Yemen'den Kafkaslar'a kadar olan geniş bir coğrafyada yaşayan milletler, İslam'la şeref bulduktan sonra, İslam'ın bütün güzelliklerini kabul ederken; kendilerinde var olan güzellikleri de İslam'a hediye ettiler. Bu milletlerden kimisi kahramanlığını, kimisi sanat ve estetik zevkini, kimisi devlet geleneğini, kimisi askeri disiplinini İslam'ın emrine sundu. Neticede ciddî bir medeniyet, zengin bir kültür ve büyük bir uygarlık meydana geldi.

Mılâdî sekizinci asırda İslam'la tanışan Türkler, kahramanlıklarını sayesinde kısa zamanda tarih sahnesine çıktı ve çeşitli devletler kurdu. Bu devletler içerisinde Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti diğerlerine nazaran biraz daha uzun ömürlü oldu. Adı geçen bu iki devlet, idâresi altındaki diğer milletlerin târihî birikimini de değerlendirerek insanlık âlemine Türk-İslam medeniyetini kazandırdılar. Mîmârîden müsikiye, sanattan estetiğe, disiplinden idâreye, insan haklarından din hürriyetine varıncaya kadar her alanda İslâmî bir bakış, İslâmî bir duruş ve İslâmî bir yaşayış sergilediler. Câmileri, minâreleri, kümbetleri, medreseleri, köprüleri, çeşmeleri, kervan sarayıları ve buna benzer daha nice mîmârî eserleri yaşadıkları coğrafyaya bir tuğra gibi işlediler. Sanatın her dalında ölmez, solmaz ve

pörsümez eserler vücuda getirdiler. Bütün bunları İslam için yaptılar. İslam daha iyi anlaşılsın, İslam daha iyi bilinsin, İslam daha iyi yaşınsın, İslam uzak noktalara daha kolay ve daha çabuk gitsin diye yaptılar. Kendilerini Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e vakfettiler. Kur'an-ı Kerim'i daha güzel yazmak için yazı şekilleri, daha güzel okumak için makamlar ihdas ettiler. İç dünyalarında, gönüllerinin derinliklerinde var olanları dilleri ile söze döktüler. Bu sözler kimi zaman mevlid, kimi zaman şiir, kimi zaman nesir, kimi zaman kaside, kimi zaman da ilâhî oldu.

"Her yiğidin kendine göre bir yoğurt yiyisi vardır.", "Her köyün kendine göre bir soğan doğraması vardır" derler. Bu sözler doğrudur, çünkü tecrübelerle söylemiştir. Gerçekten her insanın ve her milletin kendine has bir şâkilesi, bir tavrı, bir edâsı vardır. Her milletin kendine has bir hançeresi, bir boğaz ve ses yapısı vardır. Biz ne kadar çalışsak ve zorlasak rahmetli Abdussamed gibi Kur'an okuyamayız. Çünkü yüce Allah, onu ayrı bir şâkilede bizi ayrı bir şâkilede yaratmıştır. Coğrafyanın, iklimin, yenilen besinlerin, içilen suyun, teneffüs edilen havanın çevre ve kültürün insanın sesi ve hançeresi üzerinde etkisi vardır. Bu sebepten dolayı bir Türk, bir Mısırlı gibi okuyamaz. Bir Mısırlı da bir Türk gibi makamdan makama geçemez. Bu sebepten dolayı bir Türk'ün kendini bir Mısırlı gibi okuma ya zorlaması yersizdir. Mısırlı hâfızların kendilerine göre güzel bir okuyuş tarzları vardır. Bu, inkâr edilemez bir gerçektir. Bizim hâfızların tarzı da güzeldir. Hatta, "dünyada bizim hâfızlar gibi ezân okuyan yoktur" desem yeridir. Gerçekten de bizim hâfızlar, ezâni çok güzel okuyorlar. Mekke ve Medîne'ye her gidişimde, İstanbul müezzinlerinin o güzel sesleri ile bu iki mübârek şehrin minârelerinden ezân okuduklarını hayal ederim. Hele de sabâ makamında sabah ezâni okunduğunu ve otellerinden çıkış mübârek mescidlere giden hacıların oldukları yerde mihlanıp okunan ezâni dinlediklerini hayal ederim.

Diyanet İşleri Başkanlığı güzel bir kararla 2010 yılını "Kur'an Yılı" ilân etti. Bu sebeple ülkemizin hemen her ilinde ve ilçesinde müftülükler ve değişik kurumlar tarafından Kur'an ziyafetleri ve konferanslar tertip ediliyor. Biz de zaman zaman bu güzel programlara konuşmacı veya dinleyici olarak katılıyoruz. Hafızlarımızın okuduk-

ları Kur'an-ı Kerim'i dinleyerek mest oluyor, yapılan konuşmaları da yudum yudum içiyoruz. Her şeyi ile güzel ve çok faydalı olan bu programlarla ilgili önerimleri dile getirmek istiyorum.

1- Bizim hâfızlarımız, bizim geleneğimize göre okumalıdırlar diye düşünüyorum. Bizim geleneğimize göre okuyabilmek için de iyi bir makam eğitimi almak gereklidir. Tâlim, tecvid, tashîh-i hurûf ve kırâat bilgilerinin yanında makam eğitimi şarttır. Kur'an tilâveti kasetten ve videodan alınmaz, öğrenilmez. Bir ustaddan, bir fem-i muhsinden öğrenilir. Meşhur hâfızlarımız bunu bilirler. Fakat yeni yetişen gençler bunu bilmeyebilirler. İmam-Hatip Okulları arası Kur'an-ı Kerim yarışmalarında bu eksikliği çok görüyoruz.

2- Kur'an-ı Kerim'i okurken fazla bağırmak (Sesi yükseltmek demiyorum. Çünkü tilâvet esnâsında zaman zaman sesin yükseltilmesinin gerektiğini biliyorum. Bazı arkadaşlarım gereksiz yere bağırıyorlar) doğru değildir. Usta bir okuyucu nerede ve ne kadar tize çikacağını bilen bir okuyucudur. Okuyucu, bağırmak yerine okuduğu Kur'an ile dinleyiciyi buluşturmalıdır. Bu bir sanattır, okuyucu bu sanatı öğrenmelidir.

3- Okuyucu, okuduğu yerin mânâsını çok iyi bilmelidir. Mânâsını iyi bilecek ki, vurguları ona göre yapın ve dinleyiciyi etkilesin. Mısır'lı

hâfızların dinleyiciyi etkilemeleri işte buradan gelmektedir.

4- Mısırlı hâfızları taklit ederek okumanın, okurken devamlı geriden alarak tekrar etmenin ve vücûh yapmanın doğru olmadığı kanaatindeyim. Bizim geleneğimiz böyle bir okuyış tarzı yoktur. Sünnette de olmadığını biliyorum.

5- Vücûh (aşere-takrîb) bir ilmdir. Bunun tatbikâtını bu ilmi bilenlerin meclisinde yapmanın uygun olduğu kanaatindeyim. Mısırlı hâfızlar vücûh yapıyor, çünkü onların dinleyicisi bu konuyu biliyor. Bizim dinleyicilerimiz, bu ilmi bilmediği için "Acaba hâfız yanıldır mı? Niçin durmadan geriden alıyor? Niye aynı yeri bir daha okuyor?" diye söyleniyorlar.

6- Okuyucu, okuyacağı zamanı iyi ayarlamalıdır. Kırâatını gereksiz yere uzatıp dinleyiciyi bıktırmamalıdır. Özellikle cenâze definelerinde ve câneze evlerinde şartları göz önünde bulundurarak duruma göre hareket etmelidir. Yani yavaş yavaş ve uzun okuyabileceği yerlerde (mesela, Cuma namazı öncesi kiraat gibi) sühûletle (Tertîl usûlüyle), ama acele edilmesi gereken yerlerde ise süratle (Hadr usûlüyle) tilâvet esastır.

7- Okuyucu, okuyacağı mekânı hassasiyetle göz önüne almalıdır. Rastgele yerlerde, uygun olmayan mekânında kırâat icrâ etmemeliidir. Yani, Kur'an tilâvet edilirken ciddiyetle, huşu ve huzur içerisinde dînlenebilecek mekânında tilâvet yapılmalı, aksi takdirde terk edilmelidir. Zira, Kur'an'ın dinlenmesi de tilâveti gibi ciddi bir iştir. Şarkı dinler gibi dinlenmez.

8- Okuyucu, okuyacağı yeri, mekânın ruhuna uygun düşecek şekilde seçmelidir. Meselâ, açılış merâsimi yapılan yerlerde azap âyetlerini ihtiva eden yerler, nikah törenlerinde, talakla ilgili âyetler, cenâze ve tâziyelerde nikah konularını ihtiva eden âyetler okunmamalı; uygun yerler seçilmesine özen gösterilmelidir.

9- Okuyucu; kendinden daha iyi okuyucuların bulunduğu gördüğü meclislerde ileri atılmamalı, haddini aşmamalı, okumaya ve kendini dinletmeye heveslenmemeli, ustâdların okumalarını beklemeliidir. Bu, hem dinleyen cemaat açısından hem de kendi açısından son derece uygun bir davranıştır.

Kur'an'ın gölgesinde yaşamak

Lamia Levent
DİB / Uzman

"O'nun gölgesinde yaşamak, ancak tadanların bilebileceği bir ni-mettir."

Seyyid Kutub

Yaşamak dediğin nedir?

Hayat giderek daha karmaşık ve zor bir ilişkiler ağına doğru evrilirken, biz insanların hayatın bu karmaşıklığına karşı donanım ve hazırlıklarımız da etkisini o nisbetté kaybediyor. Yaşamak, günümüz insanı için çoğu zaman bir sevinç ve ümit kaynağı olmaktan ziyade, bir yük haline geliyor. Sorumluluklar, vazifeler, ödevler vs. ile boğuşmak insanı o kadar bezdiriyor ki, şöyle soluklanıp da çevresine bakmaya dahi mecali kalmıyor garip insanoğlunun. Gaileler, bitmeyen istekler, emeller, ihtiyaçlar insanın boynuna dolandıkça, adeta bir girdap içerisinde yavaş yavaş kayboluyor. Sahi yaşamak dedikleri bu mudur? Hiç bitmeyecek telaşlar arasında tükeniveren bir soluk... Dönüp ardımıza baktığımızda bitmemiş işler, tamamlanmadı projeler, yarı kalmış bir hayat bırakmışızdır geride... Bir ömür peşinden koştugumuz işimiz, ailemiz, çevremiz, sevdiklerimiz şimd

neredeler... neyin peşinde koşuyoruz ve acaba peşinden koştuğumuz ve uğruna ömrümüzü harcadığımız şeyler bize hakettiğimiz yaşama sevincini ve mutluluğu bahşedebilecek mi?

Bu soruya vereceğimiz cevap, bizim hayat karşısındaki duruşumuzu da ortaya koyacaktır. Ne için ve ne ile yaşamak? Çalışarak, kazanarak ve harcayarak mutlu olduğunu kim söyleyebilir ki? Hayatta başarılı olmak, önemli yerlere gelmek midir mutluluğun sırrı? Ya da emellerini, isteklerini gerçekleştirmesi halinde yaşamın kendisine mutluluk vadedeceğini kim iddia edebilir ki? Yaşamak dedikleri nedir, mutluluk nerde başlar nerde biter? Uzayıp giden bu sorulara verecek cevabımız yoksa, yaşamak sevinçten ziyade belirsizlik ve mutsuzluk verecektir bize.

Ne garip bir kısır döngünün içindeyiz. Halbuki, hayat bunların ötesinde ve üzerinde anlamlar taşır. Yaşamak tüm ümit ettiğimizden azade ve özgür olduğunda güzel ve değerlidir. Peşine takıldığımız her arzu bizi kendisinin kölesi yapar ve artık itaat etmekten başka çıkar yol bırakmaz bize. Yaşamak etrafında olup bitenin farkında olmak demektir. Bir çiçeğin varlığını duyumsamak, onu koklamak, seherde uyanık olabilmek ve kâinatın zîkrini dinleyebilmektir. Yaşamak yaşadığımız her anı anlaşılmaktır ve yaşadığımız hal her ne olursa olsun ondan kendimize bir pay ve ders çıkarabilmektir... Karşılaştığımız her badirede "Bu da geçer ya hu!" diyebilmektir. Ya da soluklanmak ve bir gölgeye sığınmaktır... O'nun varlığını hep hissedebilmek ve inayetinden imdat isteyebilmektir... Zaaflarımıza, gücsüzlüğümüze, cahilligimize ve hatalarımıza rağmen şefkat ve merhametine signacagımız bir Rabbimiz var diyebilmek, işte budur yaşamak, yaşıyor olmak!

Üstümüze düşmeli O'nun gölgesi...

Çoğumuz farkında değiliz, bilmiyoruz ama kâinatın en güzel sözlerine muhababız. Bunun anlamı, bizler öyle sevildik ki, bizim de O'nu bilmemizi ve sevmemizi istediler. O, bize duyduğu bu sevgi sayesinde bizi varetti ve sonra kendi kelimeleriyle konuştu bizimle. Öyle büyük kelimeler ki, onların gölgesine sığınmak ve onların manalarından hikmetler devşirmek yaşamayı katlanır kılabilir ancak... İnsan O'nun kelimelerinin nuruyla anlaşıdır varlığını, kâinatı ve haya-

tı. Yaşamak O'nunla varolmaktır, yaşamak O'nun dışındaki herşeyin degersizleştiği, silikleştiği anda başlar ve işte bu hayat sonsuza kadar devam eder...

O bizi kendi nurundan yarattı ve elbette bizde bulunan o ilahi nefha aramızdaki yakınlığın ve bağın hiç bir zaman kopmayacağının delilidir. "İnsan başıboş bırakıldığını mı sanıyor? Atılan bir tohum değil miydi? Sonra rahime tutunmuş bir embriyo oldu; Allah onu yarattı ve düzeltti, sonra ondan erkek, dişi bir çift yarattı" Evet, bize varolmanın şerefini bahşeden elbette bizi yanlış bırakmayacaktır. Dünyanın tüm kötülüğüne ve acımasızlığına karşı bize dayanak olsun, tutulacak bir el olsun, soluklanacak bir asude gölgelik olsun diye kâinatın o muhteşem kitabı da verdi: Bu öyle büyük bir kitaptır ki, Rabbimizin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp; akıl sahipleri düşünsünler ve öğüt alsınlar diye gönderildi.

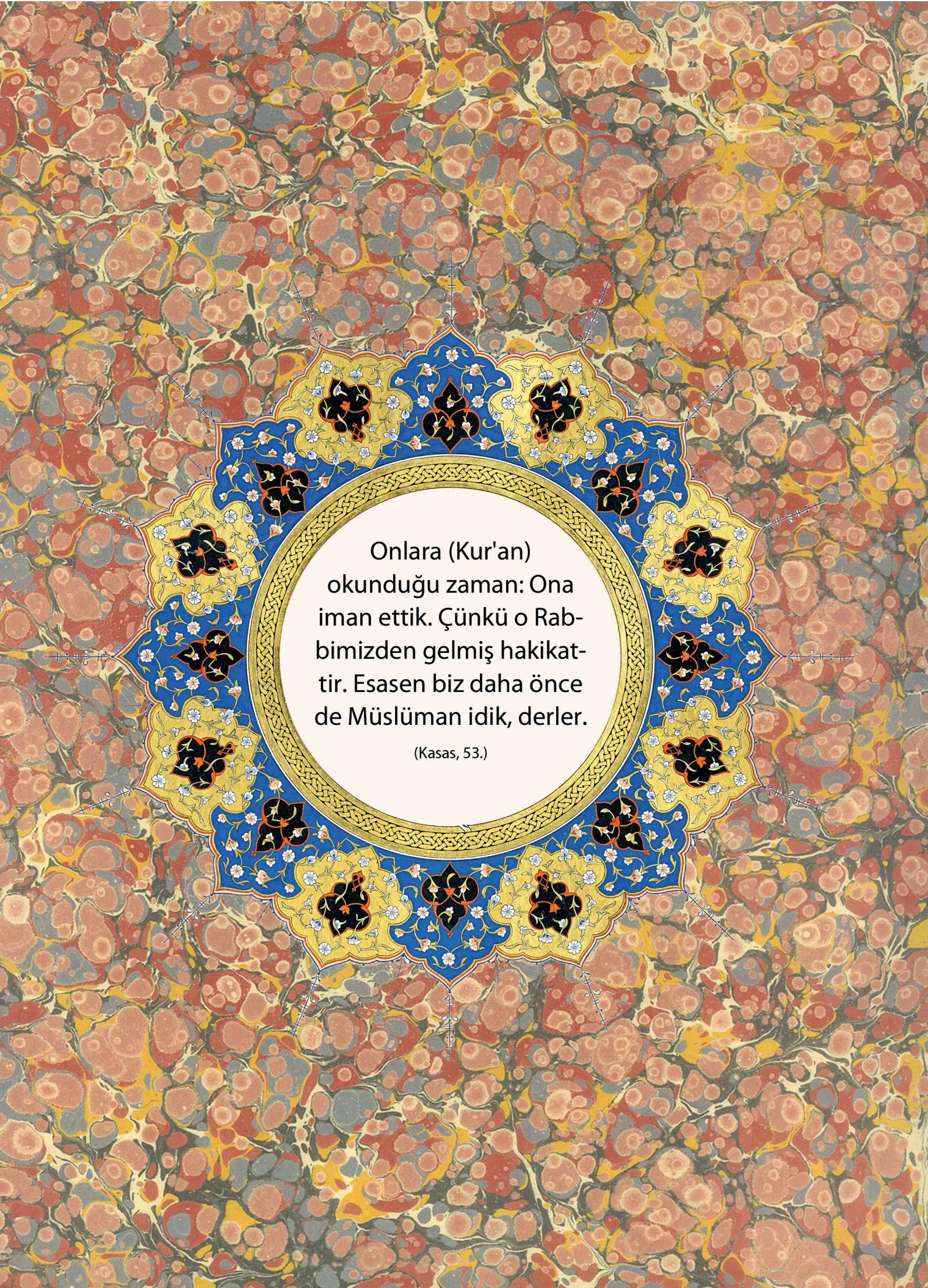
O'nun gölgesi düştüyse üzerimize ne gam!

Anlamını kaybeden, yalnızlaşan, kendine ve kainata yabancılanan insana ancak O ümit olabilir. Tökezlediğimizde, başımız her sıkıştığında O'nun gölgesini hissederiz üzerimizde. Biliriz ki, en güvenli sıçınak en sevgilinin gölgesinde olmaktadır. Hele bu gölge sevgililer sevgilisinin kelimeleri ise, işte orası en emin kontaktır. O kelimelerin nurundan süzülen hüzmeler düştüyse yüreğimize, o yürek arınır ve Rahman'ın gönül evine dönüşür.

Onun gölgesi ışık olur yol gösterir, her yolda kalana, yoldan sapana, yolunu kaybene... O tüm insanlık için en doğru yolu gösteren bir nurdur. Onun nuruyla gölgelenen kainatta kaybolmak yok, şaşirmak yok, sapmak yok. Dara düşenleri yine onun kelimeleri teselli eder, asla ümitsiz olmayın der, çünkü O varsa, ümidişimiz de vardır. O varsa zorluklar âsân olur, hüzünler dağılır, bir tatlı gölgelik olur hayat...

O kainat kitabının gölgesinde yaşıyor olmak, onun gölgesini üzerimizde hissediyor olmak, o gölgeden nasibdar olan bahtlı kullar arasında olmak demek, sonsuz bir hayatın ufuklarına doğru kanatlanmaktadır. Mevlana'nın kahir evi dediği dünyanın, cennete dönmesi demektir. Gam, tasa namına ne varsa, hepsinin silinip gittiği ve yeyi rini rahmet ve şefkat tecellilerine bıraktığı bir dünyaya doğmak demektir. O'nun gölgesi düştüyse üzerimize ne gam!

Onlara (Kur'an)
okunduğu zaman: Ona
iman ettik. Çünkü o Rab-
bimizden gelmiş hakikat-
tir. Esasen biz daha önce
de Müslüman idik, derler.

(Kasas, 53.)

Andolsun ki içlerinden,
kendilerine Allah'ın âyetlerini
okuyan, (kötülüklerden ve
inkârdan) kendilerini
temizleyen, kendilerine Kitap ve
hikmeti öğreten bir Peygamber
göndermekle Allah, müminlere
büyük bir lütfuhta bulunmuştur.
Halbuki daha önce onlar apaçık
bir sapıklık içinde idiler.

(Al-i İmran, 164.)